

HODOVÉ SLAVNOSTI NA HANÁCKO-SLOVÁCKÉM ROZHRAŇÍ. (K PROMĚNÁM TRADICE)

Eva Večerková, Etnografický ústav Moravského zemského muzea, Brno

Autentické pozorování, literární zprávy a výpovědi pamětníků jsou východiskem sledování současné podoby a proměn hodové slavnosti v oblasti hanáckého Slovácka.

Na hodové slavnosti zaujme v krajích na jihu a jihovýchodě Moravy nejen životnost tradice, ale i rozmanitost obyčejových projevů: stavění máje a pořad tanců a zábav pod ní, místní kroj, v němž vystupuje mládež, která si volí své představitele zastávající v průběhu hodového dění pořadatelské funkce, což je vyznačeno i v jejich ustrojení. V našem příspěvku si blíže povšimneme hodové tradice v kraji na rozhraní Slovácka a Hané, zvané také *hanácké Slovácko*. Region vymezený malými městskými centry (Klobouky, Ždánice, Velké Pavlovice) a dělící se jazykově do dvou velkých nářečních sfér (středomoravské/hanácké a východomoravské/moravskoslovenské), se vyznačuje do současně doby svébytnými projevy tradiční kultury. Zaujal již v době formování národopisné vědy vlastivědné publicisty a sběratele, Jana Herbena, Augustu Šebestovou, Jakuba Vrbase, kteří nám ve svých pracích zanechali cenný materiál o starší fázi vývoje lidové tradice, mj. obyčejové. V našem příspěvku jsme spojili autentické pozorování v roce 2006 ve třech obcích (Starovičky, Krumvíř, Dambořice) s literárními zprávami a výpověďmi pamětníků (*oral history*), abychom se pokusili naznačit hodovou slavnost ze současného pohledu a v retrospektivě posledních sta let a tak zaznamenat vývojové proměny, které poznamenaly skladbu a podobu hodových obyčejů.

V **Krumvíři** se slaví hody koncem srpna na svátek sv. Bartoloměje, a to od posvěcení místního kostela (24. srpna 1870). Do roku 1872 byla obec přifařena do Klobouk a posvěcení se slavilo podle kloboucké farnosti. Na rozdíl od svého nejbližšího (západního) okolí

Mládež zpívá pod májí, hody v Krumvíři 27. 8. 2006. Foto E.Večerková.

Stárek se stárkou při tanci, Krumvíř 2006. Foto E.Večerková.

Tanec *zavádka*, Krumvíř 2006. Foto E.Večerková.

patří dialektem do skupiny nářečí východomoravských. Tato odlišnost, spojovaná s novým osídlením obce po třicetileté válce lidem z Velkopavlovicka (Ondrůj 1973, 38), však se neprojevuje v jevech obyčejové či krojové tradice.

Místem hodových zábav a tanců je prostranství před kulturním domem (postaven v roce 1981), kde se staví hodová máj a *búda* z fošen a chvojí pro muzikanty, aby mohli sedět v *zeleným*, jak se říkalo *za stara*. Do jeho blízkosti se sjeli v srpnu 2006 kolotočáři se svými atrakcemi. Kdysi to byl prostor před hospodou u radnice, kde stála máje a lešení pro muzikanty. V meziválečném období probíhaly hody na *dvě strany*, pořádali je *sokolí* a *orlí*, každá organizace před svou budovou s májí a se svými stárky. Chodili se vzájemně navštěvovat a zaváděli si stárky. Ale už po válce v roce 1945 měli posvácení všichni dohromady. V té době se podle starého zvyku začínalo v pátek stavěním máje a končilo v úterý nebo ve středu zábavou. Od roku 2002 probíhají hody od soboty do pondělí a je pravidlem, že každý hodový den má na starosti jeden ze stárků, počínaje prvním. Vyhlašuje při zábavě sóla a pořad zábavy, od něho se vychází ke zvaní po vsi, od jeho stárky se vydává průvod na cestu k máji. *Odehrávky* (za týden po hodech) s průvodem a taneční zábavou patří sklepníkovi a jeho partnerce.

V Krumvíři zůstalo stavění máje na rozdíl od řady jiných obcí tradiční záležitostí. Pro strom jezdí chasa se svými stárky už v týdnu před hody slavnostně na třech vozech tažených vystrojenými koňmi do lesů na Dambořicko. Chlapci dávají najevo, že se *veze mája*, zpívají, mají s sebou víno a zavádají lidem po cestě. K tradičnímu ustrojení stárků pro tento den patří bílá košile, tmavé kalhoty, vesta a vysoké boty, jejich postavení ozvláštňuje modrá zástěra a pentličky na klobouku. V průběhu večera je mája zbavena kůry, nazdobena barevnými pentlemi a připravena k slavnostnímu vztyčení. To se děje za pomoci žebříků a *šprajcem*, dvou k sobě svázaných tyčí. Zelený smrkový vršek děvčata ozdobí fábory nastříhanými z krepového papíru a praporkem v barvách české trikolory a ke kmeni ho připevní kovář železnými obručemi. Kdysi se na vršek máje zavěšovaly červené šátky a na nejvyšší větev se napichovalo jablko a ořech, jak to zaznamenal v obecní kronice někdejší starosta Mořic Čermák. Když se staví máj, je už v Krumvíři svátek, jakýsi *nátisk hodů*, do noci se zpívá při cimbálové muzice. Pod *májí* o hodových dnech stárci zahajují tanec a zavádějí do tance postupně všechny přítomné, nejprve přespolní, pak ostatní. Večer se podobné děje v sále kulturního domu, kde se staví malá májka.¹

V Krumvíři si chasa volí tři stárky a jednoho sklepníka a každý si k sobě vybere partnerku; do tradičního pořádku vstoupila v průběhu 20. století *sklepnice*. Před více než dvaceti lety probíhala volba stárků na předhodové zábavě.² Dosavadní stárci dostali sóla a pak se chasa vyslovila pro nové. Na jménech se obvykle předem dohodla. V děvčeti, které si stárek na předhodové zábavě vzal do tance při sóle, si vybral svou stárku. Za stárky volili „*fešných mládenců, šikovných, ať byl chudý či bohatý. Stálo to peníze, tož se to muselo obětovat*“ (J. F., 1892). I dnes se volí chlapci podle oblíbenosti a respektu, kterým se těší mezi mládeží, a to při zábavě o vinobraní.

Tradiční povinností stárků (a dnes i sklepníka), stále dodržovanou, je požádat rodiče vybraných děvčat o svolení zastávat úlohu stárky, *prosit o stárku*.³ K povinností stárky patří zajistit svému partnerovi doplňky jeho hodového ustrojení: *fedro* s praporem, spony na vestu a na klobouk *vonice* (vysokou umělou kytku s kokardou ze skládaných stuh, *frčou*), k níž se dříve přidávala bílá kohoutí péra, a bílou vyšívanou zástěru, kterou nosí při hodové zábavě večer. V obřadním kroji stárků došlo k posunu k výraznější zdobnosti, když sledujeme fotografie z počátku 20. století. Jsou to např. dvě široké spony na vestě posíté stužkami a korálky, které se před sto lety nenosily,⁴ či svazek dlouhých barevných stuh visících z terčovité růžice na hrudi až ke kolenům. Obřadní kraj má dnes i *sklepník*, ale doplňuje ho zástěra a *guralák*, místo vonice, zdobí dlouhý proutek rozmarýnu se stuhami.⁵

V Krumvíři se výzdoba praporu na stárkovském znaku poněkud odlišovala od sousedních Klobouk či Morkůvek. Používaly se šátky, kašmírové vzorované i bílé hedvábné s trásněmi a zprvu, asi ještě před první světovou válkou, bez další výzdoby. K té došlo později, a to

aplikací: šátky se lemovaly skládanými bílými stužkami a vzory na nich konturovaly naššívanými skleněnými korálky (kulatými *pěnkami*, podlouhlými *ječmínky* či *ovísky*) a umělými plátěnými kvítky. Šátek se pro zpevnění podložil plátnem a na druhou stranu našila záclonovina. Na ní se aplikovaly ornamentální prvky z naskládaných stužek, středová kola a hvězdice, čtyřlístek, lemy po okraji v několika řadách aj., později se uplatnily také nápisy (*Nazdar, Hody, hodečky...*). Prapor měl být vyzdoben z obou stran. Sokolští stárci mivali na praporu vyznačené znak své organizace. Později se začala užívat brokáťová látka, dávající větší prostor pro volnou tvorbu dekoru a takové prapory uvidíme i dnes. Prapor si některá děvčata ušila sama, jiná nechala zhotovit u místních dovedných žen. Bývá však dnes zvykem, že se *fedra* také půjčují.

Prapor navlečený na holi doplňuje *oháříka* či *ocas* z hoblin, který (na rozdíl od kloboučného) zůstává volný, nesvázaný; přidává se k němu růžice z naskládaných stuh a volně visící pentle. S *fedrem* přispěndeným k boku chodí stárci zvát na hody a tancují s ním *zavádku*.

Vlastní hody začínají pro stárky v sobotu zvaním občanů na hodové zábavy, nejprve ke starostovi obce. Krumvíř je obec poměrně rozlehlá a tak si obcházení s doprovodem muzikantů v průběhu tří hodových dnů chlapci rozdělí na úseky, aby vše stačili obejít. Stárci nosí v karafách *juchačkách* víno, jehož zásobu má na starosti sklepník, zavádají si s domácími, tancuje se s domácími děvčaty před domem. Do ozdobené pokladničky dostanou příspěvek; *kasířem* bývá postaru druhý stárek.

Vrcholem hodů je tanec *pod máji* v neděli odpoledne (dříve v pondělí). K máji přichází za doprovodu muziky krojovaná chasa včele se stárky průvodem, chlapci vyskakují, *verbují*. Pod máji se vyhlásí *sólo stárci* a po něm muži vyzdvihnou jednotlivé páry do výše, aby je všichni viděli; stárek se stárkou si připijejí. Tento obyčej – jistá forma představení stárků veřejnosti, není starého data, rozšířil se až v druhé polovině 20. století. Pak se tančí *zavádka*.

Tanec zapsala v roce 1950 v Krumvíři Zdenka Jelínková (1984, 45–49). Při zavádce je nezbytný mužský sbor. Zpěváci, mladí i staří, se soustředí u *búdy*, čelem k máji a zpívají krumvířskou zavádkovou *Súdili se ti grumvířští s pánem o tu lúku co je pode dvorem...* Dnes k ní hraje doprovod dechovka (v roce 2006 *Zlatanka* z Kobylnic), dříve však muzika smyčcová (*štrajch*), i cimbál. Píseň má mnoho slok a během ní se v zavádce předvedou stárci se svými partnerkami. Každá dvojice, když odtančí, postoupí ke stolků v rohu tanečního prostoru, pokrytým šátkem, aby tam stárka složila příspěvek na hody a připila si s pořadatelem, což je forma *skládky*. Bylo zvykem, že se děvčata na výši vydávaných peněz domluvila. Na zavádku si berou stárci a stárky obřadní kraj,⁶ což znamená pro chlapce bílé kalhoty, vysoké boty, červená vesta, *guralák* s vonicí a *fedro*. Pro děvčata bílá sukně a brokáťová zástěra, kordulka a zvednutý límec *obrlák*, na hlavě věnec.⁷ *Sklepnice* se od stárek *ve věncích* odlišuje úvazem tureckého šátku. Zavádku tančí i sklepník.

V závěru hodů v pondělí (dříve v úterý) se volí *stárci* z kruhu ženatých mužů. Mladí se nechtějí vzdát a tak je staří vynesou ze sálu. Nakonec dostanou zvolení *ženáci* od stárků ozdobené klobouky a kordulky a jsou jim zavedeny stárky. Pro mnohé to bývá pocta. Nepsanou povinností těchto „nových“ stárků je hostění vínem, které je přivezeno na trakaři v bečce a nalévá se přímo z ní do sklenic naběračkou.

Kohútí hody, obdoba obchůzky o *slepice* či *pohodí* na jihu hanáckého Slovácka, dříve zakončovaly krumvířské posvícení. Šlo o společnou hostinu stárků ve středu po hodech. Kohouty dostali od lidí, později si je kupovali v družstvu (byla zde drůbežárna) a nosili je na provaze, pověšené za krky, jako trofej. Některá z hospodyň (bývalo tak v domě prvního stárka či stárky) jim je uvařila pro společnou hostinu. Kohoutí hlavy se přibíjely na kmen máje. Že jde o starší zvyk, svědčí záznam M. Čermáka v krumvířské kronice: „*Třetí den chodí se po slepicích, které se v domě prvního stárka vaří a společně jedí*“. V ní se rovněž dozvíme, že se o měsíc později hody *odehrávaly*, „*máji vykopou a prodají*“. Kronikář se také zmiňuje o hodovém stínání beránka, které zaniklo asi už v šedesátých letech 19. století. Hlavními aktéry této podívané, při níž mohli ukázat svou dovednost a sílu, byli stárci. Berana stínali kosou nebo šavlí.

Ve **Starovičkách** se slaví hody první neděli v říjnu, avšak tento termín byl přijat poměrně nedávno a i dnešní pamětníci si připomínají někdejší hody *císařské* třetí neděli v říjnu. Podnětem usnesení obecního zastupitelstva v roce 1930 nadále pořádat *hody svatováclavské* byla snaha posunout je do teplejšího období a zřejmě tu působil i ohlas miléniových oslav v roce 1929. Posvícení o svátku sv. Kateřiny, jíž je zasvěcen místní kostel z 15. století, patří nejstarší fázi tradice; jako *kateřinský hody* se připomínalo ještě po první světové válce taneční zábavou. V literatuře se uvádí dvojitý typ obyvatelstva, původního hanáckého a přistěhovaného slováckého, lišícího se nářečím. Hovoří se tu dodnes po hanácku, na rozdíl od sousedních Velkých Pavlovic.⁸

V meziválečném období došlo k rozdělení mládeže a od roku 1931 *”odbývaly se hody s politickou rozdvojeností... na dvě strany a volení proto dle starých místních zvyklostí dvojí stárci...”* píše se v místní kronice v roce 1933 (Trněný 2005, 218). Ve Starovičkách působila republikánská (agrární) mládež a mladí ze *Sdružení katolické Omladiny*. Do vývoje hodů negativně zasáhlo období druhé světové války a tzv. Protektorátu, kdy byly veškeré zábavy zakázány a došlo na určitý čas k přetržení tradice, i když se mládež scházela, alespoň k tanci, v humně nebo ve sklepích „u Luže“. Hody probíhaly, a to ještě téměř ve třech desetiletích po válce, ve třech dnech, hlavním byla neděle se slavnostní bohoslužbou v kostele, a hodování s různými zvyklostmi se protáhlo do úterý. Tanec zahájený vždy sóly (stárků, přespólních, hostů, ženatých aj.) a zaváděním, zaplňoval odpoledne a večer po všechny tři dny, do programu hodů vstupovaly obyčeje a zvyklosti, iniciované a vedené stárky a jejich partnerkami. A bylo zvykem, že si lidé vyšli

Tanec chasy před domem první stárky, Starovičky, 3. 10. 2006. Foto E.Večerková.

k půlnoci do sklepa na burčák a pak se zase pokračovalo v tanci do rána. Dnes se to přeneslo na hodky.

V sedmdesátých a osmdesátých letech 20. století došlo ve Starovičkách k útlumu posvícenské tradice, nepodařilo se vzbudit zájem mládeže, aby se oblekla do krojů a vystoupila v roli stárků a stárek (k tomu více Trněný 2005, 221). K obnově došlo v devadesátých letech, k některým hodovým zvyklostem se však už mladí nevrátili. Za vyvrcholení snahy o obnovu a udržování místních tradic lze považovat rok 2004, kdy ve slavnostním průvodu obcí pochodovalo více než 80 krojovaných účastníků (Trněný 2005, 222). Kroj, především obřadní, užívaný při hodech, má hodnotu lokální identity obyvatelů Staroviček.

Úloha stárků spočívá v řadě společenských a organizačních povinností: stále k nim patří stavění hodové máje a úpravě prostranství pod ní, zvaní na hody, požádání o stárky, zavádění a vedení pořadu při hodové zábavě. Podle tradice jsou čtyři a pomáhají jim sklepníci – u starších lidí zazní označení *kelner* (za kterým je zřejmý vliv dříve německého okolí Hustopečska). I v minulosti byli dva (ba někdy i tři), *vrchní* (jímž se stával stárek z minulého funkčního období) a jeho pomocník. Úloha stárků, v minulosti bohatší, však ani dnes neztrácí na významu a jisté ceremoniálnosti, jež se projevuje zvláštním obřadním chováním, spojeným jen s hody a doprovázeným krojovým ustrojením, jak je to charakteristické i jinde na hanáckém Slovácku. Každý ze stárků měl „svůj den“, kdy vedl průvod obcí a řídil hodové zábavy, vyhlašoval sóla. Na hodech hrávala v druhé polovině minulého století dechová kapela ze Šakvic, v níž působili i zdejší muzikanti, ale stárci si zvali také kapely ze vzdálenějšího okolí, jak je tomu i dnes.

Chasa si své představitele volila na taneční zábavě měsíc před hody. Pořádali ji *stárci minulého roku*, jímž se končila pravomoc. Děvče, které nový stárek vyzval k tanci, se stalo jeho partnerkou, stárkou. Když zatím neměl žádnou dívku v oblibě, bral si za stárku svoji sestru. *Zahrávky*, jak se tato předhodová zábava nazývala, se pořádala ještě před třiceti lety; současná mládež ji už neudrzuje. Po roce 1980 se ke sklepníkovi – nově – přidružila *sklepnice*.

Stárek se stárkou v čele průvodu k máji, Starovičky 2006. Foto E.Večerková.

Význam stárků byl podtržen účastí obecního úřadu při volbě. Asi do počátku 20. století se o stárkovi hlasovalo tajně a návrhy prý chlapani sdělovali radnímu do ucha. Po zvolení nového stárka vyzdvihli, aby ho ukázali všem. V té době platily pro stárky kritéria věku.⁹ Druhý stárek se při zvaní na hody staral o příspěvek do kasičky *šulařky*. Bývalo zvykem, že s ní vždy zahrkal (házely se do ní kovové mince, *zlatky*), což znamenalo výzvu k daru. Zásada, že první a druhý stárek měli být ve věku starším dvaceti roků (po skončení vojenské služby) platila ještě v generaci dnešních šedesátníků, kteří slavili hody v druhé polovině padesátých let. První dva stárči rozhodovali, ostatní plnili pomocné úkoly. Také obstarání hudby a hoštění muzikantů během hodových dnů patřily k povinnostem stárků a stárek. Dnes z toho zůstal oběd pro muzikanty v sobotu po zvaní v rodinách stárků.

Před hody stárči chodí do domů vybraných partnerek podle starého zvyku *požádat rodiče o stárku*. I u děvčat kladlo stárkovství značné nároky na práci hospodyně, na finance rodiny a také dnes znamená výdaje. Orientuje se zejména do rodin dívek, které mají kroj a vztah k místní tradici. Po válce si stárky brali kroj svých matek, často jejich svatební; dnes si už nemálo děvčat pořizuje vlastní. Stárky zajišťovaly mj. svým partnerům jejich hodové znaky, zdobily vršek máje fábory, dveře kostela věncem z krušpánku aj. Mnohé povinnosti před hody měly také jejich matky. Už téměř celé září zabraly přípravy, úklid v domě, pečení koláčů (každá hospodyně jich měla šest i osm plechů, nosily je k pekaři), hus či kachen, kompletování a úprava krojů, a plno starostí, jako strojení dcer do krojů, příprava obědů a večerů pro muzikanty, péče o domácí hosty měly i v průběhu hodů.

V neděli dopoledne podle tradice chodí stárči se sklepníkem a v doprovodu hudby zvát občany na hodové zábavy. Druhý stárek má na starosti pokladničku *šulařku*, sklepník nalévání vína do karaf *juchaček*, z nichž si stárči s domácími zavdávají. Na vozíku se veze zásoba vína v opentleném demižonu, do něhož přibývají příspěvky od pozvaných občanů. Bylo ve zvyku, že si po dobu hodů stárči zajistili u některého vinaře tzv. *stárkovský sklep* (kdo byl ochotný jim ho poskytnout), odkud sklepník přinášel víno.

Na rozdíl od Krumvíře je oblečení stárků ve Starovičkách jednoduché: černé kalhoty, černá vesta a vysoké boty. Tím více na něm vyniknou hodnotní stárkovské znaky: umělá kytky s dlouhými stuhami upevněná na levé straně vesty, *fodro* a „šmukové“ klobouk.

Fodro, jímž je hůlka ovinitá pruhy krepového papíru (v barvách červená, modrá a bílá) se svazkem hoblin a barevnou rozetou ze stužek na konci, nosí stárči připnuto na levém lokti.¹⁰ Na rozdíl od Velkých Pavlovic (kde se užívá i lýko) zůstalo ve Starovičkách u staršího materiálu, jímž bylo původně dřevo brslenu. *Fodro* znamenalo, že „byl zvolený, dostal právo řídit po celé rok stárky, chasu“. V časovém období posledních sta let mají *fodro* všichni stárči.

Dalším atributem hodových stárků je klobouk, bohatě dekorovaný skleněnou bižuterií a ozdobami ze stužek (*šmuky*) a dlouhé stuchy na vestě, které se mění: první den jsou červené, druhý růžové. Asi na konci šedesátých let se začaly používat malované stuchy, které si mládenci přinesli z jižních obcí kolem Bílovic. Sklepník ovšem *šmukáč* nemá, ale jeho klobouk nese dlouhý proutek rozmarýnu, uchycený na drátě. Takto s opentlenou *juchačkou* s vínem vycházejí mládenci v doprovodu na obchůzku po obci (*po vyhrávce*), aby pozvali občany na hodovou zábavu. Tak jsme je zachytili i v neděli odpoledne 1. 10. 2006, když v doprovodu hudby *Lácaranky* z Kobyly si vyšli pro děvčata, shromážděná u druhé stárky. Před jejím domem stojí v hodovou neděli dvě borové májky – zvyk s nedlouhou tradicí, přinesený asi počátkem devadesátých let rovněž z jižně položených obcí. Odtud pak průvod v doprovodu muziky vychází přes vesnici do kostela – stárči se svými *fodry* a vedle nich vystrojené stárky, které od svých partnerů převzaly opentlené *juchačky* s vínem. Nejprve se jde i s muzikanty na hodové požehnání do kostela (což je novým prvkem hodové slavnosti) a pak do kulturního domu, místa taneční zábavy.

Obřadní kroj děvčat patří k jižnímu typu hanácko-slováckých krojů, jaký se nosí i v nedalekých Velkých Pavlovicích;¹¹ příznačný pro něj je široký krajkový límec (*krézl*), ovšem položený, a velký umělý věnec (*rantál*) doplněný na temeni hlavy do růžice naskládanými stuhami, pro což mají ve Starovičkách název *skřídla*, tedy poklička.

Asi do osmdesátých let minulého století se tanec odehrával venku pod *máji*, před hostincem. Kolem prostranství a tanečního parketu se stavěla hustá ohrada ze zelených větví, ozdobená barevnými fábory z krepového papíru. Ohrada měla dva vchody, kudy byl i přístup pod máj. Tradičním, dnes zaniklým prvkem, byla i *bóda* pro muzikanty, skládající se z dřevěného lešení, vyplněného chvojím. Čtvrtému stárkovi připadla povinnost prostor (*plac*) pro tanec zametat a polévat. Pro zlepšení podmínek pro tancování se používal *voskové prach, tancukr*. Později se taneční místo pokrývalo parketem z dřevěných desek. S výstavbou kulturního domu v roce 1982 se hodové zábavy přenesly z venkovního prostranství do interiéru sálu.

Kmen se zeleným, fábory ozdobeným vrškem, ve Starovičkách obvykle borovým, se dnes staví v prostoru před kulturním domem, který o hodech 2006 obsadili stejně jako v jiných letech kolotočáři se svými technickými lákadly. Už od sklonku sedmdesátých let minulého století se upustilo od ručního stavění máje pomocí hasičských háků, žebříků a lan a využilo se mechanické síly jeřábu. K návratu k starému způsobu došlo před dvěma lety. Pro strom se jezdí dnes až na Valticko, dříve na opačnou stranu, do Divák. Vršek máje se zdobí barevnými pruhy krepového papíru; pamětníci připomínají, že bylo ve zvyku uvazovat na větev láhev s vínem.

Bývalo pýchou a prestiží stárků, mít co nejvyšší *máji*, zdvihala se nezřídka do výše dvacetí i více metrů. Jezdívalo se pro ni dříve slavnostně na vyparáděných vozech, a to už ve čtvrtce před hody, se zpěvem; *byla to sláva po dědině*. Znamením, že je vše připraveno, byl pro muže shromážděné v hospodě příchod prvního stárka. Poručil láhev rumu a na jeho pokyn se pak všichni odebrali ven, stavět máj.

Dnes se vše odehrává v sále kulturního domu, kde visí ze stropu opentlený věnec. Tato podstatná změna v tradičním řádu hodů se zdůvodňuje nestálostí počasí a tak stojí mája venku osamocena; *bóda* pro muzikanty se již nestaví. Tanec zahajují stárci se svými partnerkami, pak je zavádějí přítomným mužům a sami si chodí pro svobodná děvčata. Sóla vyhlašuje stárek, který má na starosti příslušný hodový den. Do nedělního programu se přeneslo sólo *pro zapletačky*, pro ženy, které připravují stárkům kroj. Tančí se při dechovce běžné párové tance, stárci vyskakují a pokoušejí se o verbuňk; ve Starovičkách se výskokům říkalo *čardášovat*. Dnes je tento termín slyšet už málo, ale před 50 lety to bylo ještě běžné. O zavádce se paměť neuchovala.

V pondělí dopoledne chodívali stárci (zpravidla ti z nich, kteří měli zaměstnání v místě) v doprovodu harmonikáře a bubeníka na obchůzku po vsi o *slípky*, a to hlavně do domů děvčat, kde se předpokládalo, že bude drůbež k dosažení. Druhý stárek nosil šavli a tou setnul slepici hlavu. Zabitou drůbež uvázali sklepníci za nohy na ráhno a nosili po vsi. Pro matky stárek to znamenalo slepice oškubat a na dvoře v kotli uvařit „na šťávu“ k večeři o hodovém úterý: *paprikáš* s chlebem jedli společně chasa, stárci, muzikanti. Zvyk zanikl v sedmdesátých letech minulého století.

Ze zábav na závěr hodů přetrvalo veselé *předávání hodů ženáčům*. Vybraným ženatým mužům stárci předávají odznaky svého stárkovství, klobouk a kordulu, sklepníci zástěru a klobouk; jsou pak jako „stárci“ vyzdviženi na židlích do výše. Veselá zábava, dříve zasazená do pondělního večera,¹² se dnes koná za týden po hodech, o *hodkách*. Jejich pořádání má na starosti čtvrtý stárek se svou partnerkou. Při této příležitosti se častěji „otevrají“ sklepy, protože se chodí na burčák, kterým se zavdává na sále při sólech.

V **Dambořicích** se slaví hody o svátku sv. Martina, jemuž je zasvěcený místní katolický kostel, pocházející z první poloviny 13. století. Pro historii obce je charakteristická větší sociální a zejména náboženská rozvrstvenost. Už svatomartinské patrocínium kostela prozrazuje nepřímou, že Dambořice byly v době jeho vzniku osadou trhovou i řemeslnickou; v 16. století už nabyly městského rázu, v obci probíhaly týdenní trhy (na což upomíná i název části obce *na rynku*), i čtyři trhy výroční.¹³ Život městečka ovlivnila svou obchodní činností židovská komunita, která tu vznikla počátkem 17. století. Jako památka na židovskou obec, jež měla svou školu, synagogu (byla zbořena v roce 1948) a sídlo rabína, zůstal dodnes hřbitov.¹⁴

Obchůzka stárků a sklepníka. Dambořice 13. 11. 2006. Foto E.Večerková.

Zahájení skládky. Dambořice 2006. Foto E.Večerková.

Postavení máje, zvaní občanů k hodovým zábavám, slavnostní mše v katolickém kostele a *skládka* patří k hlavním bodům hodového programu. Obdobím hodování byly ještě po polovině 20. století dny od neděle do středy, dnes od soboty do pondělí.

Dnes se máj staví před nákupním střediskem *Jednoty*, v průběhu 20. století se místo konání hodových zábav měnilo. Po první světové válce se mládež rozdělila podle příslušnosti ke spolku a tak si sokolští stárci (s výrazným zastoupením evangelíků-*helvitů*) stavěli máj před hostincem *Na Rynku*, orelští chasníci (většinou ze selských katolických rodin) se svými stárky před *Katolickým domem*; podle kronikářských záznamů to bylo poprvé v roce 1927.¹⁵ Příslušnost k spolku prý vystihovala i barva mužské kordule (sokoli mívali červenou, orli modrou). Po roce 1945 se pořádají společné hody a ujímají se jich různé organizace; v roce 2006 myslivecký spolek. Zelený vršek na kmeni ostrouhaném do běla je ozdoben červenými, modrými a bílými fábory z krepového papíru. Podle pamětníků visíval pod vrškem také věnec z chvojí a děvčata dávala na máj kašmírové šátky a také sklenici s vínem, která se vypila až po skácení máje po kateřinské zábavě. Podzimní počasí kolem martinského svátku zpravidla hodovým zábavám venku nepřeje, a tak se odbývají uvnitř společenských místností. Menší, stejně ozdobená májka se staví v sále *Katolického domu*, kde probíhá večerní hodování s tancem, zaváděním a *skládkou*. Z pamětnických sdělení, sahajících do konce předminulého století, jsme však zachytili informací o lešení pro muzikanty ozdobené chvojí, naznačující situaci, že se v minulosti konaly hodové zábavy i venku pod májí.

Starý způsob stavění máje byl asi už před 20 lety zaměřen za technicky méně náročný, pomocí autojeřábu. Dříve přímo z vozu, „na dlouho“ rozdělaného, chlapci a mladí „ženáči“ posouvali dolním koncem odkorněný kmen k jámě, předem vykopané, a postupně ho zvedali a vyrovnávali pomocí dvou řetězem svázaných dlouhých tyčí a provazů. Práci řídil a povely k jednotlivým úkonům vydával starší zkušený muž. Nakonec šli všichni do hospody „máju zalít“.

Stárci jsou čtyři a ku pomoci je jim *sklepník*. V tradičním ustrojení jsou vyznačeny jejich funkce. Při zvaní po obci vystupují v černých kalhotách, černé vestě a bílé košili, klobouk zdobí opentlený proutek rozmarýnu, *sklepník* má navíc bílou zástěru. Tak to bylo zvykem i v minulosti, jen vysoké boty nahradily polobotky. V neděli ráno na mši (*na hrubó*) a na *skládku* v pondělí večer si ovšem stárci vezmou obřadní kroj. Jeho součástí je mj. klobouk *zrnkáč*, ozdobený vysokou umělou kyticí s výraznou terčovitou růžicí ze stuh uprostřed, dříve také kohoutími *kosárky*, jimž předcházela péra paví. A také dlouhé stuhy, visící od růžice rovněž ze stuh sestavené a připevněné na vestě: nový zdobný prvek, který na staré fotografii stárců z roku 1898 nevidíme, stejně jako široké ozdobné spony.¹⁶ Sklepníkovu oblečení se nemění. Rovněž stárky vystupují v obřadním kroji rozšířeném na brněnském Kloboucku (hanácko-slováckého /severního typu), se zvednutým *krézlem* (říká se mu *zahrádka*), na hlavě s vysokým věncem.¹⁷ Partnerka *sklepníka* vstoupila do tradičního ceremoniálu *skládky* znovu asi před deseti lety.¹⁸ Obléká se do tzv. *krojku* (českého kroje), jímž se odlišuje od stárek.¹⁹

Úkolů pro stárky je řada, zajistit obě máje, výzdobu sálu, pozvat muzikanty, opatřit víno na zavdávání (až 150l) aj. Povinností děvčat-stárek je připravit rozmarýn, jablka a pečivo pro *skládku*, vyzdobit máje. Donedávna to byla i starost o kroje.²⁰ Dnes už o ně není taková nouze, jako v minulosti, jak o tom napsal kronikář Jaroslav Zbořil v roce 1958. „*Největší starosti však mají stárci a stárky. Shánějí jednotlivé části krojů, kterých už je dnes pořádku. Tam zrnkáč, jinde kordulku. Ono je mnohdy nutno zajít i do sousední obce... Stárky zase shánějí rukávce, u tetičky kordulku, u kmotřenky fěrtůšek, shánějí se pantle, věnec a různé doplňky ke kroji. Taková starka musí mít troje přeslečení*“.

Fedro, starý symbol stárkovské hodnosti, v Dambořicích zaniklo. Ve zvyku to bylo asi do počátku 20. století. Naposledy s ním (už ve smyslu reprezentace a jako ohlas někdejší tradice) vystoupili stárci v roce 1947 při oslavách tří set let od vyhlášení Ždánic městem. V tom roce pořádali hody sokoli a sokolský znak se přenesl i do výzdoby praporu, která – podobně jako jinde na brněnském Kloboucku – spočívá v našívání barevných stužek do

různých ornamentálních obrazců. Jako základ se používaly bílé šátky *se strásněma*, jak je patrné na fotografii uveřejněné ve Vrbasově Ždánku (1930, 361).

Své stárky si chlapci vybírají podle oblíbenosti, náboženské vyznání tu nehraje roli. V dřívějších dobách se bral ohled na věk, první stárek byl zpravidla už vysloužilý voják ve stáří 24 let, druhý 20–22letý, třetí 18–20letý, čtvrtý chlapec 16–18letý. Stárci zodpovídali obecnímu představenstvu za pořádek mezi chasou, jak u muzik,²¹ tak při různých slavnostech, zejména církevních. Dbali také na to, aby se mládež do 16 let netoulala večer po vsi.²² Stárci-katolíci nosili korouhve při procesích. Druhý stárek měl na starosti pokladnu, což se drží v tradici dodnes. Dnes už zábava zvaná *zahrávky* zanikla, ale ještě před třiceti lety byla určena k volbě stárků, která se prováděla zpravidla aklamací. Dívku, se kterou si na zábavě stárek zatancoval, si vybral i za svoji stárku. Říkalo se *dvakrát stárkem, potřetí ženichem*. Do současné doby přetrval zvyk požádat o stárku její rodiče.

V minulosti, a to ještě po první světové válce, byli stárci schvalováni obecní radou. Jejich úloha platila po celý rok a mívali i svou pokladnu. Spadal do ní výtěžek z tanečních zábav, ze zvaní a *skládky* o hodech. Výtěžek z pořádaných zábav se dělil tím způsobem, že první stárek dostal díl největší a ostatní odstupňovaně menší. Dnes je ekonomická stránka hodů v rukou pořádací organizace.

Zvaní s muzikanty z místní dechovky *Dambořanky*²³ se protáhne po všechny hodové dny. Dnes se začíná v sobotu odpoledne nejprve navštívením představitelů obce, farářů obou církví, ředitelů škol, předsedů organizací atd. a pokračuje po oba dva další dny. Stárci kráčejí v řadě vedle sebe, před nimi sklepník s vínem, za nimi muzika. Zve se ustálenou promluvou.²⁴ Zahraje muzika, stárek si připíjí s domácími, od nichž jim přibude za tento projev úcty příspěvek do pokladničky a občas také do demižonu: menší pětilitrový nosí sklepník, jehož úkolem je dolévat víno do opentlených karaf, které nosí stárci; velký ozdobený demižon se veze na trakaři. Občas dojde i na tanec před domem s domácími ženami.

V neděli večer stárci se svými partnerkami zahajují tanec, pak následuje *zavádění* – stárci

První kolo *skládky* – stárka skládá svůj příspěvek (vysypává bombony), Dambořice 2006. Foto E. Večerková.

Třetí kolo *skládky* – sklepnice přispívá penězi, Dambořice 2006. Foto E. Večerková.

zavádějí své stárky chlapcům (dříve měli přednost přespolní), a sami si vyberou děvčata, která pak zavedou přítomným mládencům, a tak stále dále, až jsou všichni v kole. Po zavádění je taneční zábava neomezená. O *zavádce*, zvláštním tanci pod májí, se zpráva nedochovala.

Dominantním prvkem dambořických hodů je *skládka*, která se tu udržela v tradici v osobitě rozvinuté a slavnostní podobě a také v původním pondělním termínu. Je zvykem, že stárky nejprve krátkým tradičním proslovem a rozmarýnem uvítají představené obce a hosty, shromážděné v restauraci.²⁵ Zaplněný sál už čeká na ně a na hodovou mládež, která vstupuje ve dvojicích v obřadních krojích a s dary; *věboři* a hosté zaujmou místa u čestného stolu.²⁶ První stárka přináší na podnosu jablka (jsou zabalena v ubrousku a zdobí je zapíchnutý rozmarýn),²⁷ druhá dva upečené piškotové beránky s bílou polevou (jsou v ohrádce z cigaret, propletené rozmarýnem a určeny pro oba kněze), třetí stárka rozmarýn, čtvrtá talíř tvarohových koláčů. Každá pronese svou veršovanou řeč a dary přinese na stůl „věborů“.²⁸ Text, který stárky přednášejí z paměti, se průběžně v jednotlivostech mění. Podle pamětníků se proslovem uvedla jen první stárka, k níž se postupem času přidaly ostatní.²⁹ Po stárkách vystoupí *sklepnice* se sklenkami na tácku a *sklepník* s opentleným demižónem; i oni pronesou svoji veršovanou promluvu. Pak nalévají do skleniček stárkám a stárkům, kteří si jdou připít s hosty u čestného stolu. Zatímco tradiční *říkání* stárek se příliš nemění, má vystoupení *sklepnice* pokaždé aktuální obsah.

Po uvitacím proslovu starosty, který také připomene potřebu udržovat místní zvyky, a připíjení stárků a hostů u stolu „věborů“, se začíná vlastní *skládka*. Trvá při nepřetržitěm doprovodu hudby téměř dvě hodiny. Po celou dobu hraje *Dambořanka* valčíky, jeden za druhým a ani v minulosti, kam sahají naše prameny tomu nebylo jinak.³⁰ Tradice zdejší dechové hudby, sahající do 80. let 19. století, ovlivnila i skladbu tanečního repertoáru.³¹ První stárkovský pár se dá do tance, obtančí kolem májky a zastaví se u stolku, u něhož sedí zástupci organizace, pořádající hody. Stárka vysype nejprve z kapesníku bombóny a pokračuje v tanci, ve druhém kole jsou to drobné mince a ve třetím hodí do připraveného talíře stokorunu. Nechybí přípitek s pořadatelem. Do tance za prvním párem postupně vstupují ostatní a stárky *skládají* na tříkrát stejným způsobem. V další etapě *skládky* pokračují samotní stárci, berou do tance postupně všechny ženy v sále a pak je přivedou ke stolku, aby také ony složily svůj příspěvek. Po celou dobu stojí stárky téměř bez hnutí v řadě na konci sálu a drží svým partnerům klobouky *zrnkáče*. Pro stárky to znamená jistou úlevu v tanečním maratónu. V závěru si hodová mládež zazpívá a zatancuje pod májkou. V repertoáru se objevují také slovácké písně a tance (verbuňky, vrtěná), dříve tu neznámé.³² Zanikl starý tanec *skočná*, kdysi i na Ždánicku obvyklý (Vrbaš 1930, 83), nepamatuje si ji ani nejstarší generace.

Hodovalo se ještě v úterý a ve středu na veselé zábavě zv. *dozvuky*, kdy se volili stárci z řad ženatých mužů. Nově zvoleným předali stárci své klobouky.³³

Na hody navazuje *kateřinská zábava*, kterou má na starosti čtvrtá stárka a kdy *mají právo* děvčata. Na májce v sále je upevněna zástěrka a dokud se některému z mláďenců nepodaří sundat ji z vršku, mají děvčata volenku.

*

Charakteristickým prvkem hodové slavnosti na hanáckém Slovácku je tradiční pořadatelství mláďenců, stárků, doložená na jižním Brněnsku v 16. století (Fojtík 1972, 45); trvá do současné doby a obyčejně s ní spjaté tvoří pevnou osnovu hodů. K stabilním tradičním prvkům i dnes patří obchůzkové zvaní na hodové zábavě, žádání o stárky, pořad zavádění, zvláštní znaky v ustrojení hodové chasy. Jiné mají volnější, proměnlivou životnost, jako *fedro* a zavádkový tanec – dříve rozšířené v mnohem větší míře, jako typické jevy regionální kultury. Sem patří i *skládka*, známá jinde jako *zasazování*, *véplatka* - ohlas staré zvyklosti, kdy děvčata jednou za rok platila svou účast na zábavách, a to ceremoniálním způsobem, s vědomím jisté prestiže. V Dambořicích se rozvinula (patrně v pozdní době) a udržela ve výjimečně, folklórně rozvinuté podobě. Stárkovský znak, jemuž byla věnována samostatná pozornost (Večerková 1998), je obrazem i literární zprávou doložen v druhé čtvrtině 19. sto-

letí a známe ho ve dvou typech, jako hůl se svazkem hoblin a s praporem (na brněnském Kloboucku a Ždánicku) a hůl se svazkem hoblin, bez praporu (na Velkopavlovicku). Dnešní výskyt v několika lokalitách je jen částí většího rozšíření sahající až na Ždánicko, kde se (v jeho východní části) v průběhu 20. století postupně prosadil vliv Kyjovska a hodový věnec.

Ke stabilním prvkům hodové tradice patří dále stavění máje, která má nejen význam a funkci symbolu, znaku hodování v obci (Starovičky, Dambořice), ale i vyznačení místa, kde se koná tradici vázaný pořad tanců (Krumvíř). Máj se dnes mnohde staví s pomocí jeřábu, což práci zjednodušilo, ale vytratil se z ní staré významy tradice – dovednost ručního stavění, předávaná po generace, spoluúčast ženatých mužů a chlapců. Snad i proto se dějí příležitostné návraty k staršímu způsobu. Hodování pod májí a lešení (*bóda, búda*) je velmi starého data, stejně jako ohrada s vchody (Starovičky), stárkovský sklep či stárkovská *kasa* připomíná dřívější silnější pramovoci, svrchovanost a samostatnost stárků. Se zánikem kroje jako běžného oděvu se zvyšuje význam jeho obřadní formy, která se vyjadřuje zvýšenou zdobností (spony, pentle) a přeplněností, jež vede až k snížení funkčnosti oděvu (obřadní kroj stárek).

Jak tradiční stárkovství, tak hody samotné výrazně ovlivnily společenské procesy 20. století. Předně spolky, které jako novodobé organizace přebírají pořádání různých kulturních podniků, včetně tradičních a jejichž sociální a názorová diferenciací se zrcadlí v rozdělení chasy o hodech a pořádání hodů na dvě strany, podle v místě dominantních uskupení. Ve 2. polovině 20. století pak změny ve způsobu života mladších generací v souvislosti se zaměstnáním, oddělením od místa a rodného domu, a s uvolňováním tradičních pravidel a hodnot. Se zavedením soboty jako volného dne se hodování posunulo, ale i zkrátilo o dny, sahající do pracovního týdnu a došlo i k redukci obyčejů (obchůzky o slepice, zábavy v úterý a ve středu). To se ostatně dělo i jinde, jedná se o jev obecné platnosti.

Ve folklorním repertoáru hodů se zračí dvě tendence – ke slábnutí až zániku jevu (*zavádka, skočná*), k aktivnímu přijímání prvků z jižního Slovácka, a to přímo i zprostředkovaně souborovým hnutím a regionálními festivaly (*verbuňk, vrtěná, slovácké písně*). Významný je i vliv dechových hudeb, které vytlačily starou cimbálovou muziku a s ní starší vrstvu písňového repertoáru. V tradici, pro niž je příznačná jak stabilita, tak pohyb ve změně, se projevuje nejen v oslabování životnosti, ale také v obnovení a zavádění novot, přijímaných odjinud jako projevy jisté hodnoty (např. stavění májek u domu děvčat stárek, zdvihání stárkovských párů do výše).

Naše dílčí poznatky jsou jen úvodem a přípravou k hlubšímu poznání fenoménu hodů, který si zaslouží zpracování v širším regionálním kontextu.

Poznámky:

- 1 Pořad tance pod májí měl dříve zavedená pravidla. Jak píše M. Čermák, po zavádce bylo sólo pro rekruty a vojáky a pak stárci zaváděli svým stárkem přítomné pány (městské osoby) a sami si brali k tanci přítomné dámy na znamení uctění.
- 2 Volba stárků v meziválečném období: „*Starí stárci dostali sólo, chasa řekla, my chceme nový stárky. A kdo to bude? Foretník, Zezula. Dopředu se dohodli. Jindy to navrhl výbor Sokola za účasti mladých členů. Zvoleného vzali stárci na rameni, volali ať žije stárek!. Zatancovali si se starý stárků. Stárek si vzal za stárku svoje děvče nebo členku Sokola (Orla). Dotancovali se starýma stárkama a pak měli sólo noví stárci, a ti už si šli pro svoje děvčata. Výboři byli při té volbě*“. Z vyprávění M Firtlové (* 1917) v roce 1978.
- 3 Říkalo se *Teti, my vás ideme poprosit, abyste vašu M. pro mě oblékli za stárku*.
- 4 *Za nás už byly široký ozdobný spony, ale tatínek míval jen úzké stužky. Říkal, taková výchera nemusí byt*. Z vyprávění L. CH. (* 1919).
- 5 Dříve bylo jeho ustrojení odlišné od stárků, nosil černé kalhoty, černou vestu, bílou košili a bílou zástěru, černý klobouk „na tři facky“, ozdobený dlouhou rozmarýnovou snítkou.
- 6 O kroji se stručně zmiňuje kronikář M. Čermák: „*Stárek má na hlavě tvrdý, malou stříškou opatřený klobouk, který jest pestrými šmuky, pantlemi a lopatkovitou kyticí ozdobený. Tělo jeho vězí v těsné kordulce... pergálové košili... za kterou má rozložený hedvábný šátek pestré barvy. Kalhoty*

- bílé. V levé ruce drží oháňku. Jest to hedvábný červený šátek, připevněný na vysoustruhované tyčce mající na jednom konci štrápec z dřevěných hoblin. – Stárky jsou ověněny velikými věnci.“*
- 7 Současný obřadní kroj je těžký a značně nepohodlný pro běžný pohyb, nelze se divit, že se někdy dívky zdráhají vystupovat v roli stárek. V meziválečném období nosily orelské stárky v hodové úterý pohodlnější *krojek* (český kroj).
 - 8 Srv. Ladislav H o s á k, *Hustopecký okres. Vlastivěda Moravská*. V Brně 1924, s. 166.
 - 9 „*Ti první dva byli starší, po vojně, třetí regrut (19 let), čtvrtý byl pro posluhu a polívání placu, od 15–16 let. Každé si vybral stárky. První stárek říkal o všechny tři stárky rodičům, druhé říkal o první stárku. To bylo ještě za první republiky. Teď jak se dohodnou, vyberou si děvčata, a to kerá si může obstarat kraj... Kelneři nosili ve džbánech i v dřevěné putýnce víno.*“ (R. Mazůrek, * 1907, záznam z r. 1977).
 - 10 Zhotovoval je ve Starovičkách Frant. Mazůrek (1876–1926) a po něm jeho syn stolař Rudolf (nar. 1907). Spirálovitě kroucené dlouhé hobliny se dosáhne tak, že se ostrý hoblík drží zešikma na ostré hraně prkna zděli 150 cm, rovného, bez suku. Dělavaly se z lipového dřeva.
 - 11 K tomu Soňa N e z h o d o v á, *Lidový oděv ve Velkých Pavlovicích*. In: Město Velké Pavlovice. Znojmo 2002, s. 247–260.
 - 12 „*Večer měli sólo ženatí, potom se volili ženatí stárci, kteří převzali do rána hody. Před půlnocí si zatančili se stárkami a šli domů pro burčák. Přišli s kýblama a se šufánkem. Pak zas sólo a pilo se přímo ze šufánků! Tak to bylo za nás.*“ (F. K., * 1940; záznam 2006).
 - 13 Kyjovsko. Vlastivěda moravská. Brno 1970, s. 344.
 - 14 K tomu blíž Z. P a s t y ř í k, *Židovská obec Dambořice*. Dambořice 2004.
 - 15 V obci působí církev československá evangelická, která vznikla v roce 1918 spojením církví reformované (helvetské) a luterské (augspurské). – Tělovýchovná jednota Sokol byla založena v roce 1914, TJ Orel roku 1912.
 - 16 Dambořice v proměnách času. – Dambořice 2004, nestr.
 - 17 Ke kroji blíž Věra H u d e č k o v á, *Tradice*. In: Dambořice. Minulost a současnost ve světle kronik. Obec Dambořice 1994, s. 130–132.
 - 18 Poprvé a výjimečně se objevila mezi hodovou mládeží podle kronikáře J. Zbořila asi na přelomu 60.–70. let, kdy bylo pořadatelem hodů JZD, a to s novým „říkáním“ při skládce.
 - 19 *Krojek* – rukávce (ovšem bez krézla), kordulka zavázaná na ramenou na stuhy, červená sukně a malá zástěrka. *Krojek* nosily dříve i stárky k zábavám v neděli večer. Uplatnil se jako oblečení děvčat při dožínkách.
 - 20 „Pucování“ krojů – praní, žehlení, škrobení na syrovo dá mnoho práce a tak to dnes pořadatelé zadávají starším věci známým ženám, aby se chasa nemusela o kroje starat.
 - 21 „*Poněvadž hostinské sály byly tehdy malé, tančívало se většinou na sóla. Sóla byla roztríděna dle stáří stárků. Nejmladším tanečnickům, kteří poprvé přišli k zábavě, se volávalo sólo těšanští nebo též sólo komáři. Pořádek musel být přísně dodržován, poněvadž sólo bývala často příčinou rvaček. U muzik měli stárci plné právo rušitele pořádku tvrdě vyplatit. – první stárek za tím účelem nosil býkovec.*“ Ze záznamů Jaroslava Zbořila v Kronice obce Dambořic, r. 1958.
 - 22 Kdo byl přistižen po zazvonění klekání na ulici, byl na místě vyplacen řemenem buď stárkem nebo dospělou chasou. Stárci posílali výrostky domů s žertovným „*běž za maminkó, vaříj rukavicu, dajó ti palec!*“
 - 23 *Dambořanka* navázala v roce 1979 na oblíbenou Majerovu kapelu (zal. v roce 1925), která hrávala doma i v širokém okolí.
 - 24 *Vážený hospodáru a hospodyňko, my vyvolení zástupci damborské chasy jsme k vám přišli, abyste s námi užívali hodových slavností a připili s nama na zdraví. Zároveň Vás a Vašu hospodyňu zveme na našu hodovou muziku a na skládku.*
 - 25 Oslovení hostů v roce 2006: *Zelený rozmarýn vám připínám a na našich damborských hodech vás vítám.*
 - 26 Ke skládce si berou stárky bílé sukně, červenou kordulku, bleděmodrý nebo růžový brokátový fěrtoch a na hlavu věnec. V neděli večer při zábavě nosí úvaz z tureckého šátku.
 - 27 Podle L. Majerové-Mokré (* 1885) to bývaly zprvu pomeranče.
 - 28 Proslov první stárky v roce 2006: „*Vážení páni hosté a představení naší obce! Srdečně vás vítám všechny spolu, jež jste přišli užít hodů kvas. Dále pak zvu, jen bliž k stolu, veselo dnes a zítra zas. Připomínám ještě k tomu, vzpomeňte si těch svých mladých let, jak to tenkrát o těch hodech bylo, když vás tehdy těšil celý svět. A ta radost, jež vám z očí září, ať vás všechny veskrz nakazí! A kdyby venku třeba chumelilo, vaši radost ať nic nezkaží. My vám k tomu dlouhá léta přejem radovat se ze života*

- dál. Srdce vaše ať radostí pookřeje, vždyť jsou dnes naše hody, naše slavnost hodová. Zapomeňte dnes na všechny trampoty a tancujte s námi všichni podle noty. Vždyť ta naše česká píseň sama k tomu nabádá. Proč bychom se netěšili, když nám Pán Bůh zdraví dá. Pochválen buď Pán Ježíš Kristus!“
- 29 V roce 1925 znělo říkání první stárky takto: *Velevázení páni ořadové obce naší, my představení chaze damborské vítáme vás na dnešní slavnost hodovou, a těší nás, že ste ji svou přítomností poctili. Na důkaz naší lásky přimíte od nás tyto ratolesti, které vám přinášíme. Pochválen buď pán Ježíš Kristus.* Záznam od B. Švaňhalové (* 1907), v roce 1978.
- 30 Srv. záznam M. Bimkové z Dambořic z roku 1965; podle vyprávění hudebníka Ant. Koblížka se při skládce o hodech hrávaly jen valčíky. Archiv Etnologického ústav AV ČR v Brně, fond A 1221, Dambořice. Ant. Koblížek, bubeník Majerovy kapely, se přiznal se do Dambořic počátkem 20. století.
- 31 Dechová hudba sahá v Dambořicích do 80. let 19. století; v té době ještě existovala cimbálová muzika, která však hrávala už jen při chudých svatbách. – Při průzkumu lidových tanců v letech 1962–1965 zaznamenala Milada Bimková jen polky a kvapíky. Srv. fond Etnologického ústavu AV ČR v Brně, A 1221.
- 32 Část dambořické mládeže je zapojena do činnosti folklorního souboru *Salajka* a bylo to vidět i v pěkném předvedení tanců a písní a obřadním chování při hodech 2006. Skládku soubor předváděl na Slováckém roku v Kyjově v roce 2005.
- 33 „K jedenácté hodině večerní volili si ženáci svoje stárky. Bývali to obyčejně občané veselého ducha. Zvolení stálo nové stárky 25 l piva a panimámám dva litry sladkého líkeru. Jak se pivo vypilo, volili se stárci noví a staří byli zbavení své slávy. Tak se třeba do tří hodin ráno volili i trojí stárci.“ Píše v kronice Jaroslav Zbořil.

Prameny a literatura:

Památní kniha obce Krumvíře, zal. 1904. Ve fondu Okresního archivu v Mikulově.

Kronika obce Dambořic (1938–1959). (Záznamy kronikáře Jaroslava Zbořila z r. 1958).

*

F o j t í k, K.: *Prozatím nejstarší zpráva o organizaci vesnické chasy*. Český lid, 59 (1972) 41–48.

H e r b e n, J.: *Staré hody*. In: Moravské obrázky. II. vyd. Praha 1925.

Dambořice. Minulost a současnost ve světle kronik. Obec Dambořice 1994.

J e l í n k o v á, Z.: *Zavádka a skočná*. I. OKVS Břeclav (1984).

J e ř á b e k, R.: *Hanácké Slovácko a hanáci Slováci*. Národopisná revue 1/96, s. 3–11.

O n d r ů j, A.: *Krumvíř. Minulost i současnost jihomoravské vesnice*. MNV v Krumvíři 1973.

P a s t y ř í k, Z.: *Židovská obec Dambořice*. Dambořice 2004.

Š e b e s t o v á, A.: *Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky*. V Olomouci 1900.

T r n ě n ý, Z.: *Starovičky*. Starovičky 2005

V r b a s, J.: *Žďánsko. Zeměpisný a vlastivědný popis*. Ve Žďanicích 1930.

V e č e r k o v á, E.: *O stárkovských praporech a fedrech*. In: Klobouky u Brna. Město, krajina, lidé. Brno 1998, s. 383–387.

V e č e r k o v á, E.: *Obřady, obyčaje a slavnosti*. In: Město Velké Pavlovice. (Edit. E. Kordiovský). Nakl. FPO, Znojmo 2002, s. 227–246.

PhDr. Eva Večerková, CSc. (n. 1945), vědecká pracovnice Moravského zemského muzea v Brně. Ve svém odborném zájmu se orientuje na obřadní kulturu a lidové tradice na Moravě.

Feast Ceremonies at the Border of Haná and Slovácko Regions

A b s t r a c t

The feast ceremonies are a living tradition in the Southeast Moravia, and some villages use them to promote themselves on the outside. This holds especially true for the region around the towns of Klobouky u Brna and Velké Pavlovice, i.e. the ethnographic region that became known in the late 19th century as the *Hanácké Slovácko*. This region has preserved many features of the traditional folklore culture up to this day, which can be seen also in the case of the feast ceremonies. The author based her contribution around the authentic observations of the ceremonies in the field, in four of the region's villages (Klobouky u Brna,

Krumvíř, Starovičky, Dambořice) in 2006. Each village's feast ceremony has its own peculiar features, and descriptions of feast proceedings in each of them are given. The present state is then confronted and compared with the information yielded by the interviews with witnesses (oral history), archive materials and period literature. The transformations of tradition are found in the manifestations that are characteristic of the feast ceremonies, and in the changes of the feast ceremony structure seen from the points of view of time and location. It discusses the ceremonial costumes wore at this occasion by the *chasa*, or the unmarried youth. The *chasa* is represented by four *stáreks* with their female counterparts, *stárkas*. They are in charge of everything that happens during the feast ceremony – e.g. erecting and decorating of the Maypoles, invitation of citizens to the feast dances that take place under the Maypole or in a village culture club. They also supervise the order of the dances under the Maypole, where they appear separately in a feast dance called *zavádka*, accompanied by a traditional song sung for this purpose by a men's choir. One of the *stárek's* attributes is worth mentioning: it is a stick with a bunch of chippings, which is in Klobouky and Krumvíř (among other places) complemented with a banner decorated by ornaments of stitched colored ribbons. This is an old artifact, first documented in the first third of the 19th century. Another manifestation of old village customs is the so-called *skládka*, a ceremonial appearance of the *stárka* girls that "put together" money to pay for the musicians (this used to be a wide-spread feast custom). *Skládka* can be still observed in Dambořice. The author discusses the transformations of feast ceremony that took place in the course of the 20th century; both in their individual manifestations from the point of view of the features still firmly rooted in the local tradition (such as the local costumes, erecting the Maypole, dance under the Maypole, invitations to the feast dances) as well as the phenomena already disappeared (ceremonial decapitation of a ram that vanished in the late 19th century), relict phenomena (such as the *skládka*) and finally innovations that are imported from the adjacent region of Slovácko. Furthermore, the influence of union life in the first half of the 20th century is discussed, which caused the division of *chasa* and "double" feast ceremonies, the feast date changes are mentioned as well as the Maypole locations etc.

Kirmessfeste im Grenzgebiet zwischen der Mährischen Slowakei und der Hanakei

Zusammenfassung

In Südwestmähren stellt das Kirmessfest eine lebendige Tradition dar, auf welche die Gemeinden besonders stolz sind, wobei sie sich durch diese mit dem Kirmessfest verbundene Tradition nach außen präsentieren. Dies betrifft auch die Gebiete von Klobouky u Brna und Velké Pavlovice – ethnographische Regionen, die seit Ende des 19. Jahrhunderts als Hanakische Slowakei bezeichnet werden. Bis heute sind für diese Region spezifische Elemente der traditionellen Kultur kennzeichnend, die ebenfalls im Kirmessfest ihren Ausdruck finden. Der vorliegende Beitrag basiert auf der authentischen Betrachtung des Festes von 2006 in vier Gemeinden der Region – Klobouky u Brna, Krumvíř, Starovičky, Dambořice –, von denen jede einzelne ihre Besonderheiten in den Kirmessgebräuchen hat. Die Verfasserin macht uns mit dem Verlauf des Festes in jeder der vier Gemeinden bekannt. Den gegenwärtigen Zustand konfrontiert sie mit Erkenntnissen, die den Gesprächen mit Zeitgenossen entnommen wurden (oral history) oder in Archivunterlagen und der historischen Literatur zu finden sind. Sie verfolgt die Tradition in Umwandlungen der Struktur in Hinsicht auf Zeit und Territorium. Sie widmet ihre Aufmerksamkeit auch den Volkstrachten, welche bei dieser Gelegenheit die Dorfjugend trägt. Die Vertreter der Dorfjugend sind vier „Altgesellen“ mit ihren Partnerinnen. Sie kümmern sich um alle Aktivitäten während der Festtage – Aufstellen und Schmücken des Maibaumes, Einladen der Dorfbewohner zur Unterhaltung unter dem Maibaum und im Saal des Kulturhauses, Regieren der Tanzordnung unter dem Maibaum. Sie selbst präsentieren sich im Tanz namens „zavádka“, der mit einem entsprechenden traditionellen Lied, interpretiert vom Männerchor, begleitet wird. Bemerkenswert ist das Attribut der „Altgesellen“ – mit gebundenen Hobelspänen geschmückte Stäbe, ergänzt mit Fahnen, die dazu noch mit Ornamenten aus aufgenähten farbigen Bändern geschmückt sind. Es handelt sich um einen alten Artefakt, der in der Literatur bis zum ersten Drittel des 19. Jahrhunderts belegt ist. Zu den alten traditionellen Gebräuchen zählte die sogenannte „Sammlung“ (*skládka*) – ein zeremonieller Auftritt der auserwählten Mädchen, die Gelder für die Musiker sammeln (einst bei den Kirmessfesten üblicher Gebrauch), der sich in Dambořice erhalten hat. Die Autorin verfolgt die Umwandlungen im Verlauf des 20. Jahrhunderts und unterscheidet einzelne Komponenten des Kirmessfestes: – die bisher fest in der örtlichen Tradition gebliebenen Elemente wie Trachten, Maibaumsetzen, Tanzen unter dem Maibaum, Einladungen, – die untergegangenen Gebräuche wie z. B. Enthaupten des Schafbocks (untergegangen Ende des 19. Jahrhunderts), – die Relikte („Sammlung“) und Innovationen, die Anregungen auch aus nächster Umgebung der Mährischen Slowakei übernehmen. Die Autorin berichtet auch über Einflüsse der Vereine in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts, die sich in der Einteilung der Dorfjugend und Veranstaltung von zwei Kirmessfesten widerspiegelte, über Terminverschiebungen der Feste und Änderungen im Platzieren des Maibaums.